

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
СЛАУТИ ГАННИ АНАТОЛІВНИ
на тему «Правовий режим карантину тварин в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Актуальність теми дослідження. Глобальне бачення добробуту тварин та їхнього здоров'я сформульоване Всесвітньою організацією охорони здоров'я тварин, як міжурядової організації, виражається у гаслі «Захист тварин – збереження нашого майбутнього», що веде до економічного процвітання, соціального та екологічного розвитку. Для реалізації цього бачення Сьомим Стратегічним планом на період 2021-2025 роки окреслено такі стратегічні цілі: 1) забезпечення здоров'я та добробуту тварин, санітарно-ветеринарної безпеки тварин і продуктів тваринного походження та харчових продуктів, отриманих від тварин, а також зменшення передачі хвороби шляхом управління ризиками ланки «людина-тварина-довкілля»; 2) встановлення довіри між зацікавленими сторонами, включаючи торгових партнерів, у транскордонному обміні тваринами, продуктами тваринного походження та харчовими продуктами, отриманими від тварин, шляхом прозорості та належного інформування про виникнення захворювань, що мають епідеміологічне значення; 3) підвищення спроможності та сталості національних ветеринарних служб.

Сприяння досягненню глобальних цілей шляхом покращення стійкості тваринництва продовжує залишатися однією з головних цілей міжнародної та національної політики. Світовий голод, зоонози та харчові захворювання все ще впливають на мільйони людей у всьому світі. Крім того, 18% населення світу займається тваринництвом або переробкою та реалізацією продуктів

тваринного походження, і, отже, їхнє життя та соціально-економічний статус залежать від здоров'я тварин.

Крім того, поширення останніми десятиліттями особливо небезпечних заразних захворювань тварин, що можуть завдати шкоди здоров'ю тварин та погіршити якість харчових продуктів чи сировини тваринного походження обумовлює практичну необхідність удосконалення правового режиму діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо локалізації та ліквідації спалахів небезпечних інфекційних захворювань тварин, яка передбачає встановлення карантину тварин, що у свою чергу передбачає належний рівень доктринального осмислення та обґрунтування проблем, пов'язаних із запровадженням карантину тварин в Україні.

У сучасній правовій доктрині практично не існує наукових праць, присвячених безпосередньо питанням правового режиму карантину тварин, що свідчить про наявність певної прогалини у цій сфері, хоча стан нормативно-правового забезпечення з огляду на стрімку зміну відносин карантину тварин потребує перманентного абстрактного переосмислення наявних проблем.

З огляду на вищенаведене, варто констатувати про існування потреби в комплексному науково-теоретичному дослідженні проблем визначення особливостей правового режиму карантину тварин в Україні, а тому дисертація Слаути Ганни Андріївни, виконана під керівництвом доктора юридичних наук, професора Володимира Михайловича Єрмоленка є актуальною та такою, що відповідає сучасним викликам, які обумовлюють пошук оптимальних шляхів правового характеру щодо запобігання поширенню епізоотій, їх виявлення, локалізації та запровадження карантинних заходів.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно плану науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України в рамках розкриття окремих аспектів державної бюджетної теми

«Організаційно-правові засади сталого розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні» (номер державної реєстрації 0119U100830), що додатково підкреслює актуальність тематики дослідження.

Крім того, тема дисертації безпосередньо пов'язана з п. 1.13 «Правове забезпечення формування та реалізації екологічної політики, земельної та аграрної реформи в Україні» Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки від 26.03.2021 р. № 12-21.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Метою дисертаційного дослідження є визначення особливостей правового режиму карантину тварин, формулювання наукових висновків з цього питання, а також розроблення практичних рекомендацій з удосконалення відповідного законодавства.

Для досягнення зазначеної мети здобувачкою у повному обсязі виконано поставлені нею завдання:

- сформульовано і розкрито особливості базових категорій дослідження;
- охарактеризовано історико-правове підґрунтя формування сучасного правового режиму карантину тварин;
- з'ясовано правову природу карантину тварин;
- встановлено об'єктний склад правового режиму карантину тварин;
- систематизовано суб'єктів правового режиму карантину тварин;
- виявлено особливості юридичної відповідальності за порушення карантину тварин у розрізі її різновидів.

Ефективному виконанню зазначених завдань сприяла застосована здобувачкою методологія наукового дослідження. Досягнення мети і завдань дисертаційного дослідження стало можливим завдяки застосуванню відповідного методологічного інструментарію у вигляді органічної системи

методів, до яких належать філософські (діалектичний), загальнонаукові методи логіки і спеціально-наукові методи (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий).

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони мають як доктринально-науковий, загальнотеоретичний, так і практичний інтерес, а відтак можуть бути використані у:

- у науково-дослідній сфері – у подальших наукових розробках актуальних розвитку аграрного, фауністичного та медичного права;
- у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні сучасного законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що визначають розвиток карантину тварин;
- у правозастосовній діяльності – для уніфікації практики реалізації норм чинного законодавства у сфері карантину тварин;
- у навчальному процесі – при підготовці навчальних посібників, підручників та навчально-методичних матеріалів, а також при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право», «Екологічне право», «Ветеринарне право», «Медичне право», «Фауністичне право».

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації відповідає вимогам МОН України. Основні положення та висновки дисертації відображено у 10 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також у шістьох тезах наукових доповідей.

Основні теоретичні положення, висновки та конструктивні пропозиції щодо удосконалення правових засад карантину тварин в Україні, викладені у дослідженні, мають високий ступінь апробації на таких науково-практичних конференціях як: «Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи» (м. Харків, 22 травня 2020 р.); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє»

(м. Харків, 6-7 листопада 2020 р.); «Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні» (м. Київ, 12 березня 2021 р.); «Екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку» (м. Київ, 09 квітня 2021 р.); «П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики» (м. Одеса, 10-13 червня 2021 р.); «Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу» (м. Київ, 16 вересня 2022 р.).

Оформлення дисертації та дотримання академічної доброчесності.

Дисертація Слаути Г.А. оформлена відповідно до нормативних вимог, що пред'являються до наукових праць такого характеру. Дисертація написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Текст дисертації здебільшого позбавлений граматичних та орфографічних помилок.

Основні положення, висновки та практичні рекомендації, викладені у дисертації Слаути Г.А., є логічно сформульованими та належним чином обґрунтованими, характеризуються послідовністю, логічністю та завершеністю. Дисертаційне дослідження виконане самостійно, запозичення думок інших авторів без відповідного посилання на наукове джерело, а також інші види плагіату наукових робіт відсутні у рецензованій дисертації, а тому порушень академічної доброчесності не виявлено.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна та достовірність.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження є досить переконливими, враховуючи опрацювання достатньої кількості наукових джерел та нормативно-правових актів з аграрного, екологічного, ветеринарного та медичного права (338 найменувань).

Структура дисертації методологічно пов'язана із поставленою метою та завданнями дослідження, повністю відповідає його об'єкту та предмету й

складається з анотації, списку публікацій здобувача, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі розкривається актуальність теми дисертації, наводиться зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, зазначається мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, сформульовано одержані результати дослідження, які характеризуються науковою новизною, висвітлено практичне значення одержаних результатів, а також наведено інформацію про апробацію отриманих результатів та кількість публікацій за темою дисертації.

Перший розділ дисертації присвячений загальній характеристиці правового режиму карантину тварин. Аналізуючи поняття та юридичні ознаки карантину тварин авторка дійшла до висновку, що карантину тварин як особливому (спеціальному) правовому режиму характерні такі ознаки: 1) стабілізаційний, обмежувальний характер; 2) обмежений період дії; 3) запровадження в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами, що становлять епідемічну загрозу населенню); 4) спрямування на локалізацію і ліквідацію епізоотій (мета карантину); 5) локальність і адресність дії (с. 36).

Наступним позитивним положенням дисертації є розкриття структури правового режиму карантину, вузловими елементами якої, на думку авторки, є об'єкт-носій режиму, правові статуси суб'єктів режимного регулювання, система правових гарантій у формі юридичної відповідальності за порушення режимних правил, а також режимні правові засоби і режимні правила, які виступають одночасно нормативною основою і своєрідною з'єднувальною субстанцією для зазначених трьох головних елементів (с. 42).

Безумовно варто підкреслити й комплексність цього дослідження, яке ґрунтується на мультидисциплінарному підході до визначення та розв'язання проблеми правового режиму карантину тварин шляхом апелювання не лише до норм екологічного та аграрного права, але й права медичного та санітарно-

ветеринарного (с. 72, 74), що дозволяє авторці прийти до висновку, що правове регулювання карантину тварин в загальному розумінні, будучи спільним для медичного, екологічного та аграрного (ветеринарного) права, набуває властивостей міжгалузевого правового субінституту (с. 77).

Другий розділ дисертації присвячений визначенню об'єктно-суб'єктного складу правового режиму карантину тварин. На основі проведеного дослідження, дисертантка відмічає, що щодо правового режиму карантину тварин слід виокремити важливу особливість, яка полягає у відсутності єдиного чітко визначеного об'єкта. Справа в тому, що існує ціла низка споріднених об'єктів, які розрізняються лише різним ступенем узагальненості, для якого характерним є дія так званої парної категорії діалектики у вигляді одиничного, особливого і загального (с. 84).

Безсумнівним вкладом у правову науку є висновки авторки про об'єкт карантину тварин, які полягають у тому, що основним об'єктом правового режиму карантину тварин є безпосередньо епізоотія (одиничне), похідним – тварини-носії епізоотій (особливе), а загальним – карантинна територія як носій карантинного режиму (загальне). У поєднанні зазначених об'єктів і виникає своєрідний множинний різнорівневий мультиоб'єкт (с. 85).

Розкриваючи особливості суб'єктного складу правовідносин у сфері карантину тварин, дисертантка наголошує на класифікації суб'єктів публічного права (державних органів) за ознакою множинності напрямів діяльності на монопрофільні, спеціальні, загальні та факультативні. Для монопрофільних, за переконанням авторки, напрям діяльності, яким є боротьба з епізоотіями, є єдиним, для спеціальних – значущим (переважним), тоді як для загальних суб'єктів протиепізоотична діяльність є лише одним, причому не домінуючим, а похідним від основного різновидом функціонування. Факультативними будуть суб'єкти, для яких протиепізоотична діяльність є виключно побічною, дотичною до основної діяльності, яка прямо не корелюється з жодним протиепізоотичним повноваженням, а впливає з існуючих побічних

повноважень.

Коло суб'єктів-осіб приватного права формують власники і утримувачі тварин (с. 119). При цьому, формування власницьких повноважень щодо тварин залежить від їх класифікаційних різновидів і відповідного законодавства. Якщо право власності на диких тварин окреслюється нормами фауністичного законодавства, зокрема Законом України «Про тваринний світ», то право власності на свійських тварин ґрунтується на загальних нормах цивільного законодавства. У свою чергу, в аграрному законодавстві визначається власник сільськогосподарських тварин – фізична або юридична особа, якій належать сільськогосподарські тварини (с. 108).

Третій розділ дисертації присвячений проблематиці юридичної відповідальності за порушення карантину тварин.

У цивільно-правовій відповідальності у сфері карантину тварин відбувається поєднання усіх існуючих наукових концепцій з'ясування природи цивільно-правової відповідальності, яка одночасно існує як «санкція», «обов'язок» і «правовідношення», що необхідно враховувати при виробленні відповідної дефініції (с. 171).

Розглядаючи питання розкриття підстав і умов настання цивільно-правової відповідальності, дисертантка справедливо вказує, що першою такою умовою є протиправне діяння, під яким розуміється дія чи бездіяльність органів державного ветеринарного контролю, у результаті якої залишаються не відшкодованими збитки, заподіяні знищенням підкарантинних тварин. Дія чи бездіяльність можуть мати свій прояв передусім при невідповідній оцінці матеріальних втрат від загибелі тварин. Щодо другої умови, то в наявності шкода як результат протиправного діяння, яка полягає у відсутності адекватної компенсації власникам за знищених внаслідок запровадження карантинного режиму тварин. Нарешті, останньою умовою є вина порушника, яка проявляється у двох основних формах: наміру (умислу) і необережності (с. 128).

Цілком позитивно слід оцінити використання судової практики у дисертаційному дослідженні. Автор проаналізувавши судову практику у сфері адміністративної відповідальності за порушення режиму карантину тварин, резюмує, що судова практика засвідчує концентрування адміністративних позовів щодо визнання протиправними рішень повноважних державних органів з відшкодування шкоди внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) у напрямках: 1) відмови у відшкодуванні майнової шкоди (збитків), завданої позивачу; 2) визначення розміру завданої шкоди; 3) бездіяльності щодо нескладення або надання невідповідного висновку про відшкодування майнової шкоди (збитків) (с. 172-173).

В цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження Слаути Г.А., його новизну, комплексність охоплення різнобічних аспектів відповідної проблематики, обґрунтованість висновків і пропозицій, водночас варто зазначити, що **рецензована дисертація містить низку дискусійних положень**, а також положень, які потребують додаткової аргументації й конкретизації дисертанткою під час захисту, та таких, що можуть вказати певні орієнтири для подальших наукових досліджень з обраної теми дисертаційного дослідження.

1. Аналізуючи юридичне визначення карантину тварин, авторка зазначає, що «його визначення віднайшло відповідне закріплення у чинному законодавстві як особливого правового режиму...» (с. 28), і далі посиляється на Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру. Проте, авторка не врахувала або, щонайменше, не зазначила у тексті дисертаційного дослідження, що зазначений нормативно-правовий акт втратив чинність ще 23.02.2021 р. з підстави прийняття Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських рослин і тварин єдиної державної системи цивільного

захисту, яке не зберегло у своєму тексті юридичне поняття карантину тварин (с. 28).

2. Визначаючи карантин тварин як особливий (спеціальний) правовий режим, який має стабілізаційний, обмежувальний характер, тимчасовий період дії, запроваджується в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами), спрямовується на локалізацію і ліквідацію епізоотій, а також відрізняється локальністю та адресністю дії (с. 37), авторка у концепцію власного юридичного визначення розкриття цього поняття поклала перелік суттєвих ознак карантину, що з точки зору юридичної техніки та нормативних вимог до викладення основних складників понятійно-категоріального апарату у тексті законодавчого акту видається недоцільним.

3. При дослідженні суб'єктного складу правовідносин у сфері карантину тварин та аналізу правового статусу приватних суб'єктів таких правовідносин, авторка зазначає, що власники тварин діють на основі ч. 1 ст. 180 ЦК України, що поширює на тварин правовий режим речі (с. 107, 119), не розкриваючи питання про наукову дискусійність виключно цивільно-правової природи тварин як об'єктів цивільних прав й не аналізуючи доктринально-правові напрацювання науковців у сфері екологічного та природоресурсного права, які піддають критиці ч. 1 ст. 180 ЦК. Під час захисту дисертації авторці варто уточнити власне наукове бачення концепції юридичної природи тварин та прав на них з урахуванням міждисциплінарності дослідження зазначеного питання.

4. У підрозділі 1.2. «Історико-правове підґрунтя формування сучасного правового режиму карантину тварин» авторка узагальнюючи сучасне законодавство у сфері карантину тварин, робить спробу його класифікації (с. 62). Водночас, із змісту дисертації щодо запропонованої класифікації такого законодавства не зрозуміло, за яким критерієм дисертантка диференціює всю систему нормативно-правових актів у сфері карантину тварин. Відсутність

чітко визначеного критерію класифікації сучасного законодавства щодо карантину тварин не сприяє реалізації принципу наукової визначеності та піддає дискусійності деякі групи запропонованої класифікації. Наприклад, авторка не пояснює чому в окремі блоки нормативно-правового регулювання виділяє розвиток положень щодо відповідальності за порушення правил дотримання режиму карантину тварин та визначення порядку відшкодування шкоди, завданої карантинними заходами власникам постраждалих тварин. Однією із класифікацій є формування загальних основ правового регулювання та апелювання до базового Закону у цій сфері – Закону України «Про ветеринарну медицину» (с. 58), водночас дисертантка звертається до цього закону і при аналізі інших груп класифікації сучасного законодавства у сфері карантину рослин, наприклад під час аналізу законодавства про формування системи спеціальних суб'єктів владних повноважень.

У зв'язку із цим, доцільно було б обрати визначений критерій класифікації всього масиву проаналізованих нормативно-правових актів у сфері карантину тварин та поділити їх за масштабом правового регулювання на національні та міжнародні правові норми та правила; за характером регулювання на матеріально-правові та процедурно-правові; за сферою дії – на нормативно-правові акти, які визначають загальні й найбільш принципові засади правового регулювання карантину тварин та формування законодавства про окремі види карантинних режимів, диференційовані за різними особливо небезпечними (карантинними) епізоотіями тощо.

5. Певного уточнення потребує також запропонована авторкою дослідження дефініція цивільно-правової відповідальності, під якою вона пропонує розуміти правовідношення між судом і державним органом, уповноваженим здійснювати відшкодування шкоди, завданої власникам загинув тварин, що реалізується через санкційний примус останнього до виконання обов'язку відшкодування шкоди (с.125) та яку вона вносить до пунктів наукової новизни. Зазначений висновок авторки виходить за межі

традиційного праворозуміння цивільно-правової відповідальності як правовідношення між особою, яка порушує цивільно-правові зобов'язання і особою, яка має право вимагати належного виконання таких зобов'язань. Звернення до судового органу є факультативним (комплементарним) видом правовідносин, який реалізується за умови відсутності досудового вирішення спору, а тому дисертантці пі час захисту дисертації варто уточнити та посилено аргументувати підстави для такого висновку.

Разом із тим, вищезазначені положення здебільшого мають дискусійний характер, і є висвітленням власного бачення офіційними опонентом досліджуваної у дисертації тематики та окреслених правових проблем, пов'язаних із правовим режимом карантину тварин в Україні, що можуть не збігатися з позицією дисертантки та її наукового керівника. Висловлені міркування не впливають на належний науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати роботи, а тільки підтверджують комплексність, складність та багатовекторність досліджуваної проблематики.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Слаути Ганни Андріївни на тему «Правовий режим карантину тварин в Україні» за актуальністю теми, ступенем новизни одержаних результатів дослідження, їх наукової обґрунтованості, повнотою викладення представлених результатів в опублікованих наукових працях, оволодінням методології науково-пізнавальної діяльності та рівнем виконання поставленого наукового завдання відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертаційне дослідження відповідає галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261 (із змінами), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017

р. №40 (із змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (із змінами), а його автор – *Слаута Ганна Анатоліївна* заслуговує на присудження *ступеня доктора філософії* з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри екологічного права,
декан факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Володимир ШЕХОВЦОВ